

A győztesek énekelve elvonultak,
halálom számukra felesleges volt.

A szerelem minden árulás kezdete.

Engem átkoz a győztes anyja és özvegye,

engem átkoz a vesztes húga és jegyese.

Állok a mezőn, magasan felettem a nyár.

Így akartam elpusztulni, ezekkel körülöttem?
Arcukat nem ismerem;
mindannyian egy sereg, mindannyian egy halál.

Állok a mezőn, magasan felettem a nyár.

SINKOVITS Péter fordítása

ÉLETÚT, A SZEMÉLYES ISMERŐS ÉS A KRITIKA TÜKRÉBEN

Antal Gábor: *Fodor József* alkotásai és vallomásai tükrében. Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp., 1976

Az eddig már majd negyedszáz életrajzi kismonográfiát közzétett, viszonylag egységes — és természetesen vitaatható, de kétségtelen értékeket is eredményező — koncepció jegyében szerkesztett *Arcok és vallomások* sorozat legújabb kötete nem hivatásos irodalomtörténész műve. A bevezetőben magát túl szerényen sem irodalomtudósnak, sem írónak nem tartó, hanem „újságírásban nevelkedett (vagy félre nevelkedett) személy”-nek nevező szerzőt azonban az tette alkalmassá e sorozat — az adott életmű vallomástartalmait kiszűrő s egyéb közvetett és közvetlen életrajzi dokumentumokat is fölhasználó — újabb könyvének megírására, hogy a negyvenes évektől kezdve Fodor József 1973-ban bekö-

vetkezett haláláig mintegy testközelből figyelhette a költő alkotóműhelyét és pályájának alakulását.

Már Antal Gábor előző könyvének, az *Egy szál gyertyának* is — mely „emberi, nagyon is emberi” emlékező-prózaként, inkognitóból éppen hogy csak kitörő, diszkrét líraként és tudálékosságtól mentes esszégyűjteményként egyaránt rációfol a szerző „se nem író” önlebecsülésére — Fodor József volt az egyik főszereplője. Az ottani krockiból és fel-feltűnő arcélből most kismonográfia kerekedett.

Az életút és írói pálya kronologikus, adattól adatig, múltól műig haladó leírásában Antal a biográfiai módszer változatos eszköztárára támaszkodik. Fodor József memoár-kötetei, magnó- és újság-interjújai, (ritka) levelei, az íróársak visszaemlékezése, a könyv szerzőjének az író kortársaival készített levél-ankétja, ifjúkori (csupán filológiai érdekességű) írói dokumentumok: ezek képezik a biográfus alapvető vizsgálati anyagát, forrását. Természetesen a számos verseskötet és vá-

logatott versek, valamint az újságokban és kötetben (is) megjelent Fodor-publicisztika életrajzi anyaga mellett, azzal együtt. Elvértve fölhasznál kor- és sajtótörténetet is, a pályakép alakulását viszont szinte kizárólag a korabeli kritikák idézésével vázolja föl.

A primér (Fodor József-i) életrajzi anyaghoz a szerző kellő kritikával, olykor pedig éber székepszissel is viszonyul, nemegyszer helyesbítve az írói emlékezetet. S erénye a hozzáállásának az is, hogy nem „pirosítja” be az egyenes ívű, kemény tartású, önmagához hű, de erőteljesebb forradalmi/mozgalmi kötődésekről nem tanúskodó életutat. (Negatív kivételt ilyen szempontból csupán a 18 éves poétajelölt önkéntes „hadbavonulásának” kimentési kísérlete, majd a Károlyi-behívó „több mint valószínű” *szíves* kézbevételenek nem eléggé alátámasztott hipotézise [képvisel a könyvben.] Harmadsorban, pozitívuma Antal hozzáállásának — s a szerző jó ízlését dicséri —, hogy szigorúan távol tartja magát a költővel való személyes ismeretség hivalkodó „kamatoztatásától”; a személyes kapcsolat tárgyilagos fölemlítése után mindvégig önkognitóban marad, s jellemző, hogy a költővel kapcsolatos egyetlen ön-idézetét is „egy időnként tárcákat közlő újságíró”-ként szignálja...

A Fodor-kritikákat viszont már kevesebb kriticismussal építi be könyvébe. Elsősorban túl bőségesen idézi őket, túlnyomórészt kollázsjelleggel kölcsönözve munkájának, másrészt viszont csak elvértve helyesbíti egy-egy megállapításukat. Ez gesztusként a következőket, „nem irodalomtudós”-i szerénység megvalósulásának minősülhet. ugyanakkor viszont a passzív, nem kreatív viszonyulás jelének is. Ellenben a közletről megismert életút és mű elfogulatlan szemléletéről tanúskodik, hogy Antal bőségesen idéz az esztétikai *kifogásokat* tartalmazó kritikák-

ból is, és velük nem, csupán az *ideológiai* elmarasztalásokkal vitatkozik helyenként.

A jelzett eszköztárral és viszonyulásmóddal Antal egy „külső” és egy — számunkra sokkal izgalmasabb — „belső” életrajzot, valamint egy kronologikusan számba vett írói pályaképet vázol. Utóbbi, mint mondtuk, voltaképpen azonos a kortársi magyar irodalomkritika Fodor-képével. A „külső” — leginkább előtérbe került — élettények számbavétele mértéktartónak mondható, mivel túlzottan-aprórólékos bogaraszásukra s „külső” funkciójukban is jelentéktelen apróságok rögzítésére a könyvben csak elvértve akad példa. E „látható” életrajzhoz a szerző szükséges méretű kor- és irodalomtörténeti háttérrel vázol, míg Fodor József viszonyát a kortárs írókhoz — úgy tűnik — olykor részletebben körvonalazza a szükségesnél. Ami viszont a költő „belső”, szellemi életrajzát illeti, Antal ezt, legalábbis néhány vonatkozásában, a nélkülözhetetlen pszichologizmus — de nem pszichologizálás! — segítségével ragadja meg. Nem sekélyesen, de nem is túlságosan mélyretörően; talán csak olyan intenzitással, amelyet az *Arcok és vallomások* népszerű és népszerűsítő sorozata leginkább elbírt...

Összegezésként azt mondhatjuk tehát, hogy a biográfiai módszer változatos eszköztárával és eljárásaival élve, a „téma” személyes, mondhatnánk intim ismeretét olcsó módon egy pillanatra se kamatoztatva, Antal Gábor elsősorban *életutat* rekonstruált. Az életművet viszont a *kortársi* kritika, s nem pedig saját kritikai ítéletei tükrében látatta. Írói teljesítményként műve nem éri el az *Egy szál gyertya* értékszintjét, s az *Arcok és vallomások* kéttucatnyi kismonográfiája között is a közepesen sikerült munkák közt látjuk a reális helyét. Az opus beható vizsgálatáról eleve lemondva, a sorozat jel-

legéből is következően: az életútra koncentrált. Azt azonban mindenképpen elérte, sőt jórészt túl is teljesítette, amit eredeti célkitűzéseként így határozott meg: „Ha összegezésre, de igazából még elemzésekre sem vállalkozhattam, legalább arra törekedtem, hogy ne gyántsak skatulyákat... Ab-

ban viszont talán nem joggal tanul bízom, hogy majd avatottabb értékek — akár még e kis könyv anyagát is értékesítve — árnyaltos monográfiákban rajzolják meg, a nemzeti tudat hasznára, egy igaz emberségű, jelentős költő pályaképet.”

BOSNYÁK István

A KÖZÖSSÉGI LÉT PEREMÉN

Munkácsi Miklós: *A fattyú*. Magvető, Budapest, 1976

A fattyú című regény hőisével Munkácsi Miklós az újabb magyar próza egyik legérdekesebb figuráját teremtette meg. Ez regényének már csak azért is figyelemreméltó mozzanata, mert a modern technikák a súlypontot a prózai láttatás más módozataira helyezik, és az alakformálás gyakran másodlagos szereppel bír. Ezekből a tendenciáktól eltérően Munkácsi olyképpen formálja meg hőst és úgy állítja a regényvilág középpontjába, hogy az alakjával, magatartásával, az őt környező világhoz való viszonyával a választott életkörnek, léthelyzetnek és társadalmi szituációnak nemcsak megjelenítőjévé, hanem bizonyos értelemben bírálóvá is válik. A túlzott pszichologizálás veszélyének elkerülésével mindaz, ami egy jellem, emberi személyiség kialakulását valamint útjának irányait befolyásolja, magán a hős, Ágh Ábel alakján keresztül nyer ábrázolást. Hogy ez a közvetett ábrázolásmód mégsem torkollik idejétmúlt lélektani boncolgatásba, mindenekelőtt az ironikus, groteszk megjelenítésből ered. Hasonlóképpen a regénynek minden olyan szakaszában, amelyben a regényíró, sőt maga a hős is, kívülről látja, láttatja a tényeket, tehát megtartja az objektív narrációból eredő távolságot, az ironia is kifogástalanul funkcionál. Annál zavaróbb, amikor az elbeszélésbe szervesen reflexió, retorikus passzusok ékelődnek.

Mindez nem mond ellent annak a tételünknek, hogy *A fattyúnak* nemcsak főhőse, hanem létrejöttének alapeszköze Ágh Ábel figurája. A regényben létrehozott értékek legmaradandóbb köre az, amely alakjának megformálásához kötődik, s ezen a már említett negatívum, a szerkezeti kohéziót szükségtelenül lazító betoldások sem változtatnak. Az a sáv, amelyen a regény nyomon követi Ágh Ábelt, egy vidéki üzem műhelyétől a pesti külváros kocsmáin keresztül a katonaságig, illetve a börtönig terjed. Ábel valahány szituációban, akár a brigádvezető és az üzemi vezetőség önkényeskedésének kiszolgáltatott gépmunkásként, akár munkakerülők és alkoholisták között züllő csavargóként, büntetését töltő elítelt-